

13-дәріс. **ТЕМПЕРАМЕНТ**

1. Темперамент түсінігі
2. Темперамент туралы теориялар
3. Темперамент түрлері, олардың сипаттамасы
4. Темпераментке байланысты адам қасиетінің көрінуі

1. Темперамент түсінігі

Темперамент (латын тілінен аударғанда *temperamentum* – тиісті бөліктердің қатынасы) - белгілі бір адамға тән, сыртқы әсерлерге жауап беру реакцияларының динамикасы, белгілі бір жағдайда адамның іс-қимылын түсіндіретін психика ерекшеліктері.

Темпераменттің келесідей екі сипаты белгілі:

- Белсенділік, бұл адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түсуі. Ол адамның қозғалыс темпінде, шапшаңдығында және интенсивтілігінде көрінеді;
- Эмоциялық, ол сезімталдылық, импульсивтілік және әсерлілігінде көрінеді.

Б.М.Теплов темпераментке келесідей анықтама береді: "Темперамент дегеніміз бір жағынан эмоциялы қозуға, яғни сезімнің туу шапшаңдығына, екінші жағынан олардың күшіне байланысты болатын белгілі бір адамға тән психикалық ерекшеліктердің жиынтығы".

Темперамент қасиеті жеке адам қасиеттеріне тек шартты түрде бағынады және ол биологиялық, әрі туа біткен қасиет болғандықтан көбінесе индивидуалдік ерекшелік болып табылады.

2. Темперамент туралы теориялар

- ▶ Темперамент туралы ілім өте ерте замандарда пайда болған. Темпераменттің негізін салған ежелгі грек дәрігері Гиппократ (б.з.д.460-377ж) темпераментке алғаш түсініктеме беріп, оны негізінен жүйке жүйесінің қасиеттерімен емес, ағзада әр түрлі сұйықтықтардың (қан, шырын, сары және қара өт) біреуінің басым болуымен байланыстырған. Ағзадағы осы сұйықтықтардың бірінің басымдығы адамның темпераментін анықтайды: қан басым болса-сангвиник, шырын басым болса - флегматик, сары өт басым болса- холерик және қара өт басым болса- меланхолик айқындалады деген.

Неміс философы И. Кант темпераментті екіге бөледі:

- 1) Сезім темпераменттері-сангвиник пен меланхолик жатса;
- 2) Іс-әрекет темпераменттері – барлық темпераменттер жатады.

Неміс психологы В.Вундт темпераментті екі топқа бөлген:

- 1) Эмоциясы күшті темпераменттер.
- 2) Эмоциясы әлсіз темпераменттер.

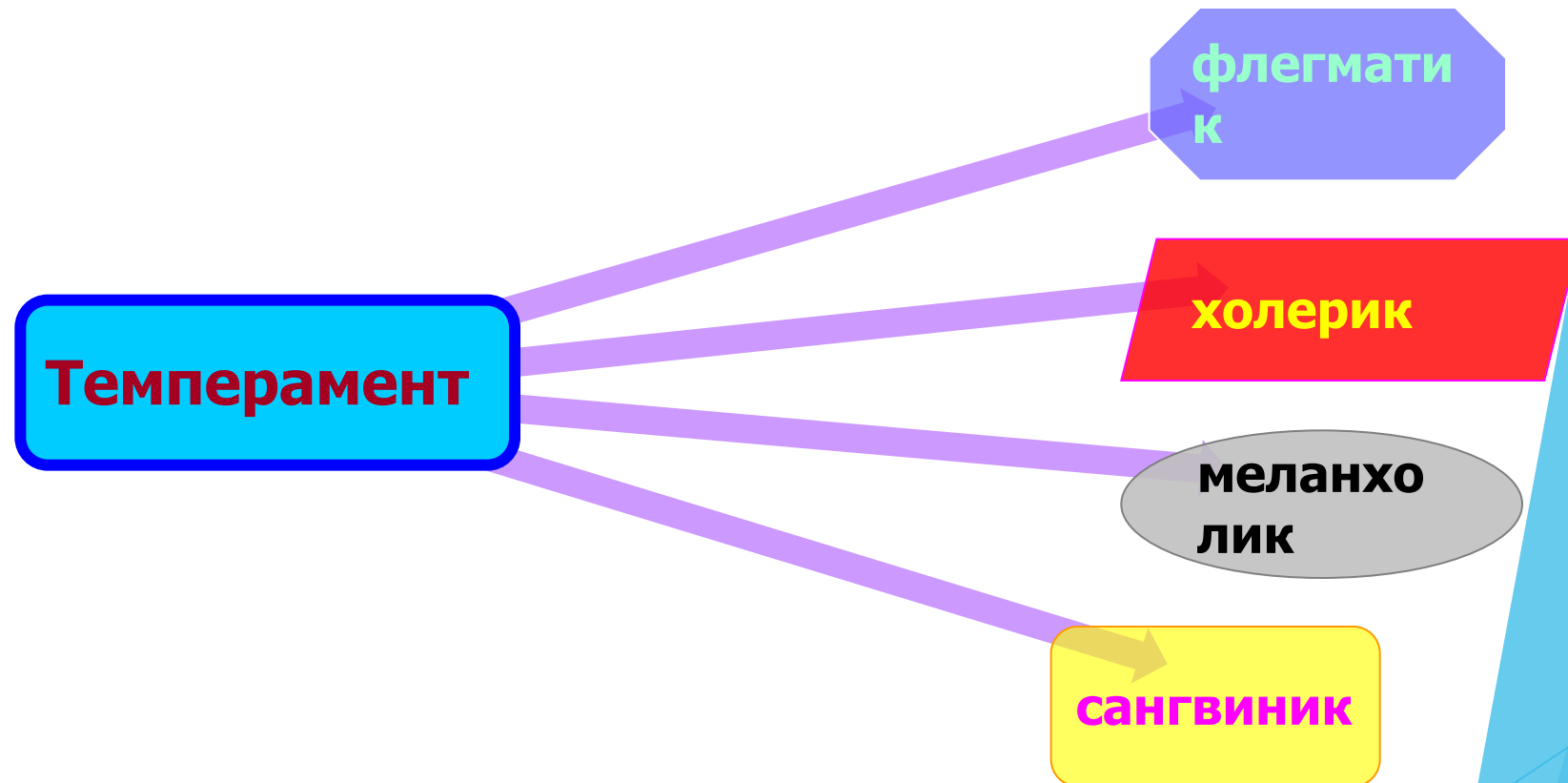
Неміс анатомы Гейне темпераменттің түрліше болып келуі жүйке жүйесінің тонусына байланысты деген. Орыс педагогы Лесгафт темпераменттер қан тамырларының жуандығы мен кеңдігіне байланысты деді.

Римнің атақты дәрігері К.Гален темпераменттің физиологиялық ерекшеліктермен қоса, психологиялық, тіптен адамның адамгершілік қасиеттеріне қатысты сапалармен байланысты деп түсіндірді.

В.Д.Небылицин темпераменттің үш негізгі компоненттерін бөліп қарастырды. Олар:

- ▶ индивидтің белсенділігі;
- ▶ оның моторикасы;
- ▶ эмоциялығы.

3. Темперамент түрлері, олардың сипаттамасы

Тест

**Өзіңіз темпераменттің қай түріне жататынын
білгіңіз келеді ме?**

Қолыңызға қалам мен қағаз алыңыз!

**Сізге қатарлар беріледі: сіз олардың ішінен
өзіңіздің қасиеттеріңізге сай қатарды таңдаңыз,
қорытындысын санап, өзіңіздің
темпераментіңізді анықтаңыз.**

САНГВИНИК

Қамсыз
Жесіл ойлы
Тірі
Активті
Адамға үйір
Ықыласты
Сөзшең
Жылдам
Еңбекқор
Мылжың
Тілішебер
Сергек
Достық
қалыпты
Шыдамсыз
Жауапсыз
Сенімсіз
Тұрақты емес
Иілгіш
Жомарт
Бақытты

ХОЛЕРИК

Импульстік
Тынымсыз
Ашушаң
Белсенді
Көпіруші
Агрессиялық
Көсем
Көшбасшы
Жігерлі
Экстраверт
Шыдамсыз
Бастаушы
Шулы
Нәтижелі
Ұмытшақ
Спорттық
Бәсекелесуші
Басым
Қырсық
Ашуланшақ
Іскер

МЕЛАНХОЛИК

Қайғылы
Парасатты
Ашушаң
Тыныш
Шыдамды
Тұйық
Зеріккен
Ойшыл
Қатал
Жаралы
Оқырман
Баяу
Ақылды
Жақсы жады
Пайымдаушы
Қанағаттанғанс
ыз
Жанкешті
Жұбанышсыз

ФЛЕГМАТИК

Ықыласты
Салмақты
Енжар
Бейбітшілік
сүйгіш
Ойшыл
Тыныш
Шыдамды
Асығыссыз
Баяу
Қайтпас
Ырғақты
Бақылайтын
Қиялшыл
Баяу оқиды
Табанды
Қырсық
Ұялшақ
Дана

Сангвиник (sanguis-қан)

Сангвиник- қызу қанды, іскер адам. Қимыл-қозғалысқа белсенді. Адамдармен тез тіл табыса алады. Сангвиник-ойға жүйрік, өткір тілді, әр түрлі, көпқырлы жұмысты тез атқарады. Сангвиник жаңаны тез қабылдағыш, зейінді келеді. Өмір жағдайының өзгеруіне тез бейімделеді.

Меланхолик (melaschole- қара өт)

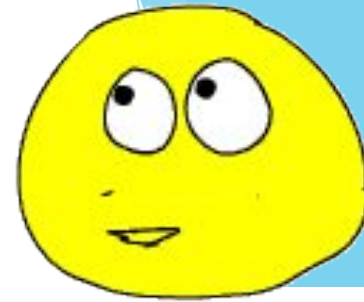
- ▶ Меланхолик- аса сезімтал, тез жараланғыш. Ол тұйық, адамдардан оқшау жүргенді жақсы көреді. Ұсақ-түйектің өзіне қатты қуанады, қатты ренжиді. Үйреншікті, жақсы, тату-тәтті ұжымда меланхолик өзін жақсы сезінеді, жақсы ұстайды. Бұл ұжымда жұртпен жақсы қарым-қатынасқа түсіп, алған ісін нәтижелі орындап, табандылық көрсетеді.

Холерик (chole- сары өт)

Холерик- аса қозғалғыш, ұшқалақ. Карым-қатынаста күйгелек, бір беткей, іс әрекетке пысық. Олар айналысқан ісін жан-тәнімен істеуі мүмкін. Алдына қойған мақсатына жетуге тырысып бағады, бірақ алдынан өте қатты кедергі кездессе оны ары қарай жалғастыруға сенімі болмай да қалады. Өзінің мүмкіндігіне сенімі кетсе, еңсесі түсіп, ешнәрсеге көңіл бөлмей қояды. Дене қимылдары тез және жігерлі, қызба келеді. Бір сөзбен айтқанда, ұстамсыз, құйындай адам.

Флегматик (phlegmatic-шырын)

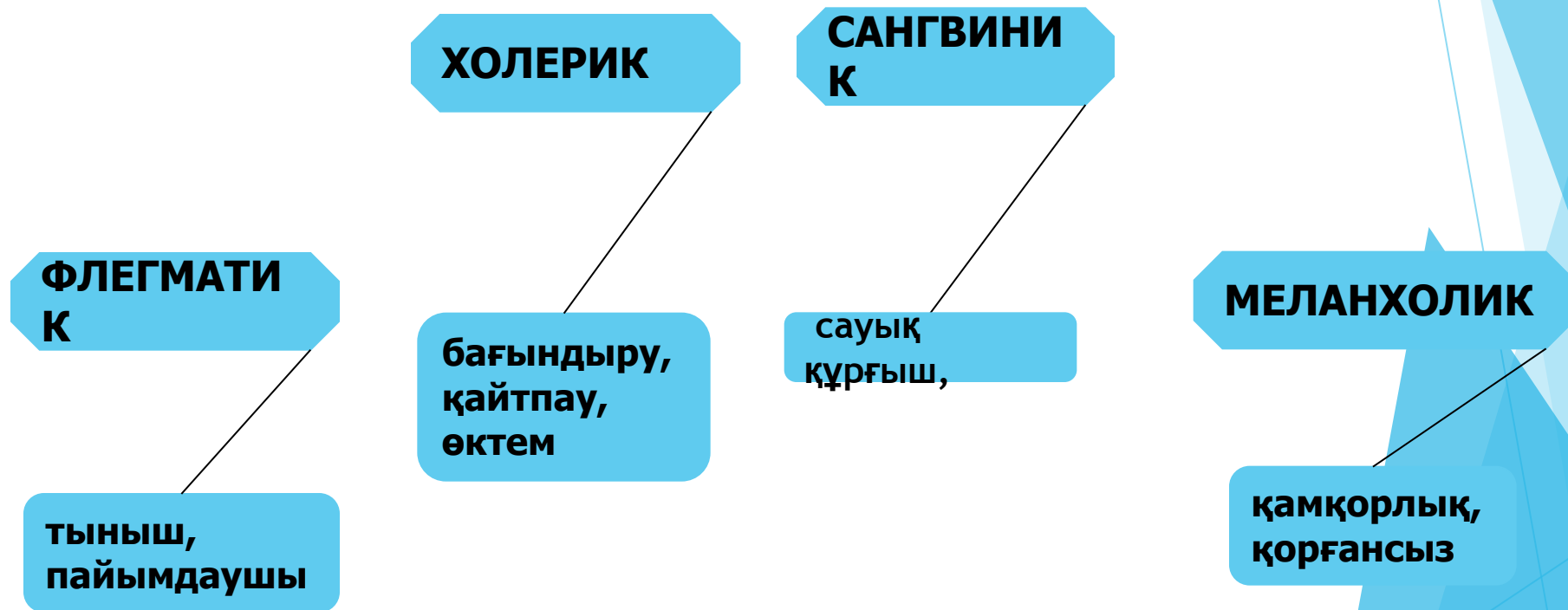

Флегматик- барлық уақытта байсалды, ұстамды, бір қалыпты, табанды, төзімді. Флегматик-салмақты адам, ол күшін босқа жібермей, бастаған ісін аяғына дейін жеткізеді. Ол бөспелікті сүймейді. Адамдармен қарым-қатынаста бір сарынды. Баяулық пен селқостық оның осал жағы. Ұзақ уақыт жұмыс істеуге төзімді. Олар жұмыста ұсақ-түйекке көңіл аудармайды.

4. Темпераментке байланысты адам қасиетінің көрінуі

- қарым-қатынастағы рөлі
- өзін-өзі бағалау
- сенімділігі
- достық және маххабат
- қозғалыс және жүріс
- тәбет
- ұйқы

Қарым-қатынастағы рөлі

Темпераментке байланысты өзін-өзі бағалау

**сангвин
ик**

Өзің-өзі
жоғары
бағалайды,
өзінің
табыстары
туралы
барлығына
жария етеді

**холери
к**

Жоғары ,
Әрқашанда
бірінші
болуға
ұмтылады,
қарсылас

**флегма
тик**

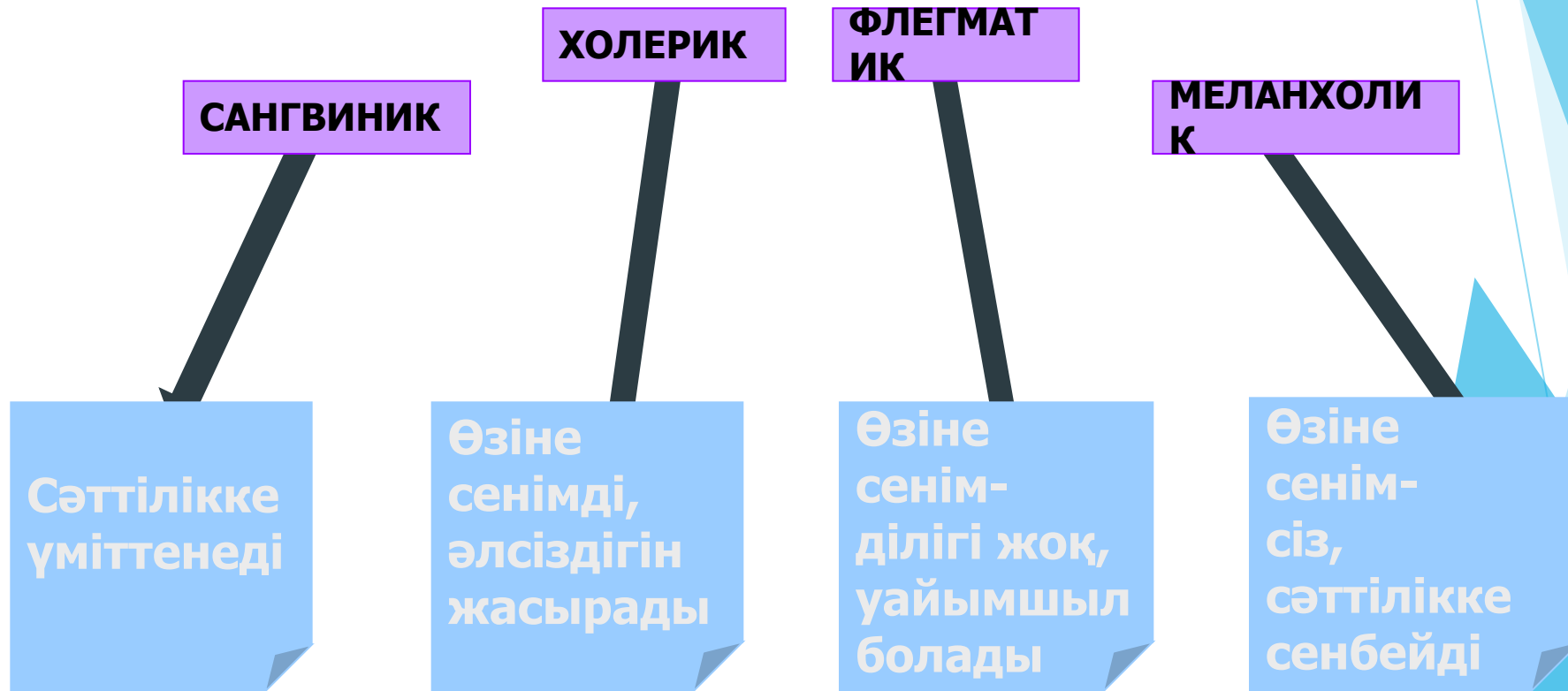
Өзін-өзі
төмендеу
бағалайды,
сыпайы,
көп
көрінбейді

**меланх
олик**

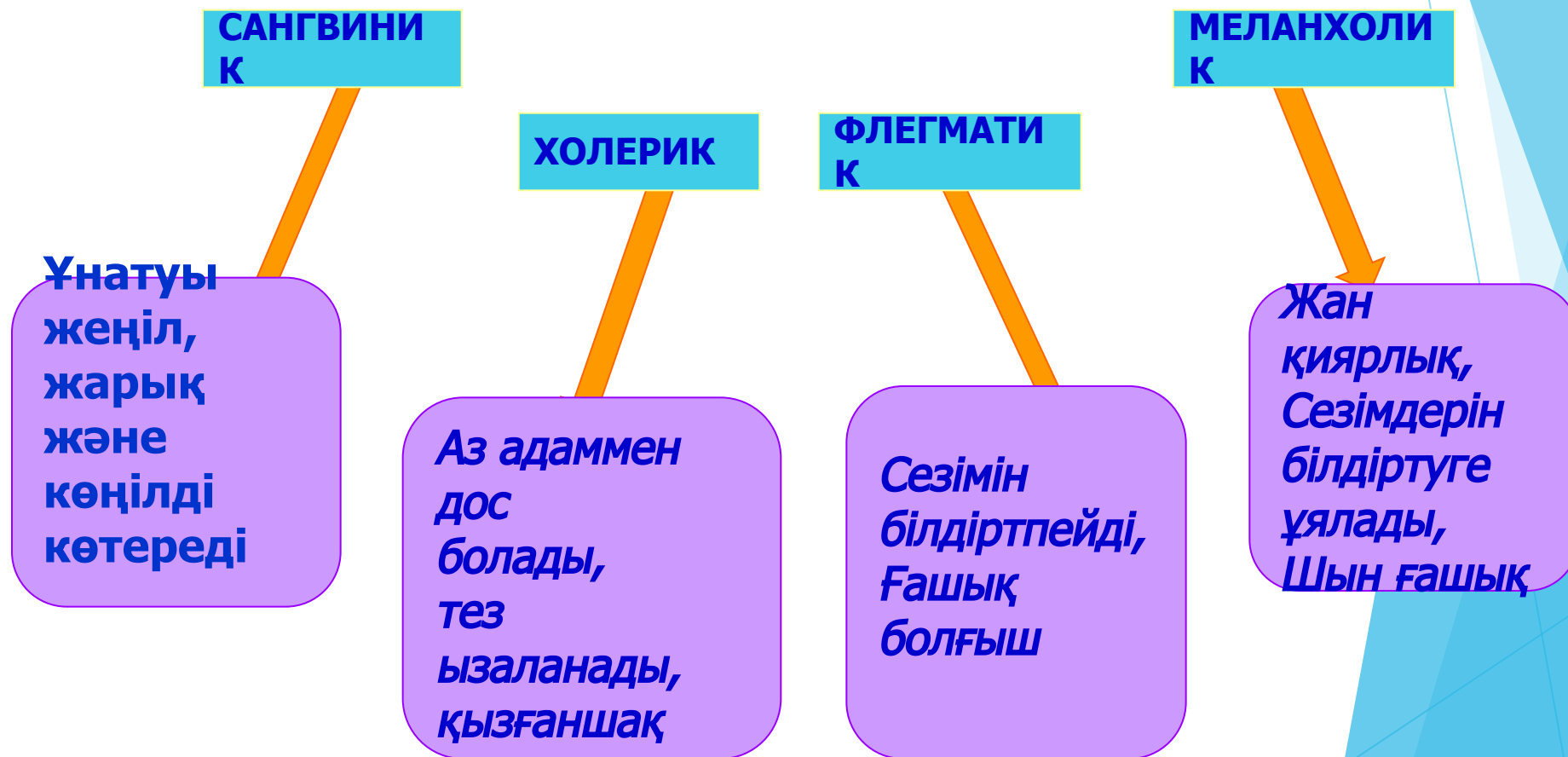
Өте төмен,
ұялшақ,
топта
көлеңкеде
жүреді

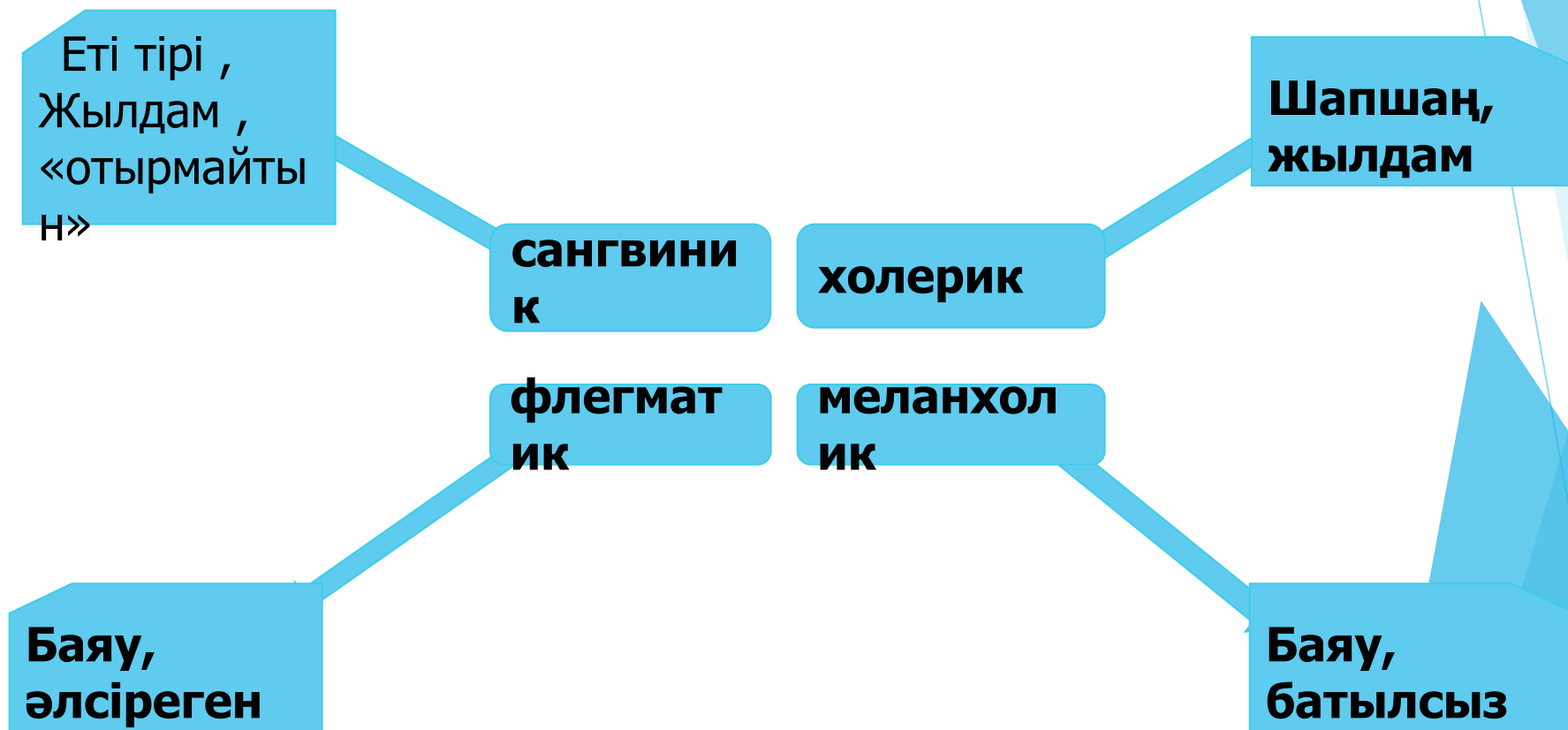
Темпераментке байланысты өз-өзіне сену

Темпераментке байланысты достық пен махаббат

Қозғалыс пен жүріс

Тәбеті

сангвини
к

холерик

Жақсы
“тәтті тамақ”

Тез және көп
тамақтанады

Тамақ жеу
процесін
бағалайды,
асықпайды

Тәбеті
төмен

флегмат
ик

меланхоли
к

Ұйқысы

сангвиник

**Түрлі түстер
көреді**

холерик

**Аз ұйықтайды,
кеш оянады,
түнде жұмыс істейді**

флегматик

**Жылдам
ұйықтайды,
ояту қиын**

меланхолик

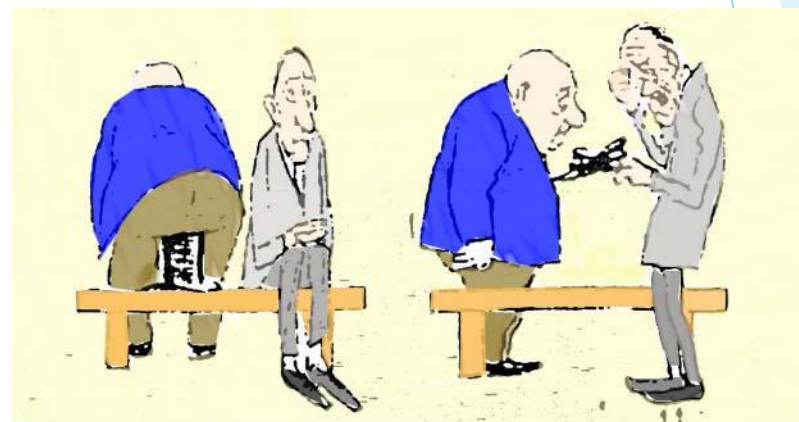
**Аз ұйықтайды,
кешке тез
шаршайды**

Елестетіңіз: сіз орындықта отырсыңыз, жаныңызда бас киіміңіз жатыр, қасыңызға адам келіп, бас киіміңіздің үстіне отырып жатыр, сіз не істейсіз???

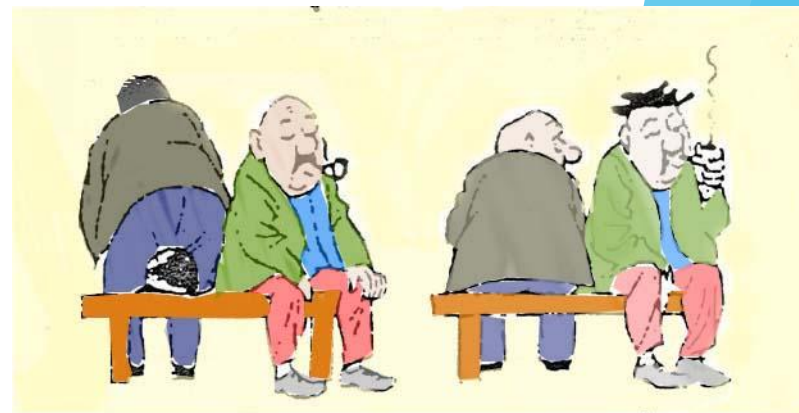
1

2

3

4

Тестің қорытындысы

1 - сангвиник

2 - меланхолик

3 - холерик

4 - флегматик

СҰРАҚТАР